

II. СВІТОВА ТА ВІТЧИЗНЯНА МУЗИЧНА КУЛЬТУРА: СТИЛІ, ШКОЛИ, ПЕРСОНАЛІЇ

УДК 78.01/783:2-53

DOI: <https://doi.org/10.33643/kmus.2019.59.06>**Крістіна Дяблова,**

*аспірантка кафедри історії музики та музичної етнографії
Одеської національної музичної академії ім. А. В. Нежданової,
<https://orcid.org/0000-0002-7740-4527>
k.diablova@gmail.com*

Kristina Diablova,

*Postgraduate at the Department of music history and music ethnography,
Odessa national A. V. Nezhdanova Academy of Music,
<https://orcid.org/0000-0002-7740-4527>
k.diablova@gmail.com*

ПІСНЕСПІВИ СВЯТА ПРЕОБРАЖЕННЯ У СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ СПІВОЧИХ РУКОПИСАХ ЄРУСАЛИМСЬКОГО УСТАВУ

У статті розглянуто та досліджено 6 богослужбових (Устави та Мінеї) та 76 співочих східнослов'янських кодексів єрусалимської традиції, що припадає на кінець XIV – першу половину XVII століття. Це Стихирарі, Осмогласники, Збірники, Ірмологіони, в яких віднайдено піснеспіви свята Преображення. В співочих рукописах вказаного часу представлені майже всі піснеспіви чину свята, які зафіксовані безпозначковою крюковою, путьовою та київською нотолінійною нотацією. В рукописах межі XVI–XVII століть, періоду найвищого розквіту давньоруського співочого мистецтва, послідовність служби свята Преображення завершує своє формування та з'являються різноманітні співочі інтерпретації поетичного тексту (багаторозспівність).

Ключові слова: співочий цикл, свято Преображення, єрусалимський Устав, Стихирар, нотолінійний Ірмологіон, розвод, тайнозамкненні накреслення, багаторозспівність.

Diablova Kristina. Chants of the Transfiguration feast in the eastern slavonic singing manuscripts of the Jerusalem charter. *Relevance of the study* is based on a comprehensive analysis of liturgical and singing manuscripts of eastern orthodox slavonic tradition, the article first discusses the features of the singing cycle of the Transfiguration feast during the Jerusalem charter.

Main objective of the study is source, repertoire-genre and textological study of the eastern slavonic manuscripts of the Jerusalem tradition, containing Transfiguration's feast chants.

Methodology. The specificity of the material under consideration led to the use of the following set of research methods: 1. The source study method is used by us to search for sources of the indicated period.; 2. paleographic method to clarify the dating of codes, the study of methods of their verbal and vocal fixation; 3. comparative and textological study of the Transfiguration chants, recorded in the found eastern slavonic manuscripts.

Results and conclusions. 1. In the course of source research, we managed to find out that during the middle of the formation stage of the service being studied, there was a significant expansion of the circle of eastern Slavonic liturgical and singing manuscripts with Transfiguration chants (6 liturgical charters, 16 Mineas and 4 Trefologions, 56 singing manuscripts). 2. Chants of Transfiguration feast in the above lists are fixed by three types of notation: «kryukovaya», «putevaya» and staff-notated. 3. Based on the repertoire-genre analysis of non-linear singing codes, we concluded that the final sequence of the Transfiguration celebration in the manuscript singing heritage is formed at the end of the XVI century. 4. The active development of the vocal part of the Transfiguration service (syllabic-melismatic chant, an abundance of theta complexes, the appearance of melodies of secret tracings in the text, many chants) coincides with the time of the highest flowering of Old Russian singing art at the turn of the XVI–XVII centuries.

Key words: singing cycle, Transfiguration feast, Jerusalem charter, Stichera book, staff-notated Heirmologion, secret tracings, mane chants.

Дяблова Кристина. Песнопения праздника Преображения в восточнославянских певческих рукописях иерусалимского устава. На основе комплексного анализа богослужебных и певческих (крюковых беспометных и нотопекарных) рукописей православной восточнославянской традиции в статье впервые рассматриваются особенности бытования певческого цикла праздника Преображения во время иерусалимской эпохи, что обуславливает ее **актуальность** и **научную новизну**.

Целью исследования является источниковедческое, репертуарно-жанровое и текстологическое исследование рукописей иерусалимской традиции восточнославянского ареала, содержащие песнопения праздника Преображения.

Методология исследования. Специфика рассматриваемого материала обусловила применение следующего комплекса методов исследования: 1. источниковедческий метод применяется нами с целью

поиска источников указанного периода; 2. палеографический метод для уточнения датировки кодексов, исследования способов их вербальной и певческой фиксации; 3. компаративное и текстологическое изучение ряда песнопений праздника Преображения, зафиксированных в найденных восточнославянских певческих рукописях, для сопоставления их вербально-певческого содержания.

Главные результаты и выводы исследования. 1. В ходе источниковедческих разысканий нам удалось выяснить, что на протяжении среднего этапа формирования изучаемой службы происходит значительное расширение круга восточнославянских богослужебных и певческих источников с преображенскими песнопениями (6 богослужебных Уставов, 16 Миней и 4 Трефологиона, 56 певческих рукописи – это 35 крюковых беспометных кодексов начала XV – первой половины XVII столетия и 21 рукопись с киевской нотопетнейной нотацией конца XVI – первой половины XVII века). 2. Песнопения праздника в указанных списках фиксируются тремя видами нотаций: крюковой беспометной, путевой и киевской квадратной нотой. 3. На основе репертуарно-жанрового анализа безлинейных певческих кодексов мы сделали вывод, что окончательно чинопоследование праздника Преображения в рукописном певческом наследии складывается в конце XVI столетия. 4. Активное развитие певческой части исследуемой службы (силлабо-мелизматический склад, изобилие фитных комплексов, появление разводов тайнозамкнутых начертаний в тексте, многораспевность) совпадает со временем наивысшего расцвета древнерусского певческого искусства на рубеже XVI–XVII веков.

Ключевые слова: певческий цикл, праздник Преображения, иерусалимский Устав, Стихирарь, нотопетнейный Ирмологион, развод, тайнозамкнутые начертания, многораспевность.

Професійний пласт давньоруського церковного співу представлений знаменним розспівом та зафіксований у співочих рукописах. Кожен з рукописів є унікальним. У величезній кількості співочих рукописних пам'ятників XI–XVII століть, які збереглися, неможливо знайти навіть два ідентичних зразки.

Дослідження співочої частини давньоруської, пореформеної руської та білорусько-української служби свята Преображення дозволило нам виявити три етапи розвитку чину, на вивченні якого зосереджена наша увага.

Перший (ранній) етап охоплює період з XII до кінця XIV століття – сформований у візантійській богослужбовій практиці, чин свята Преображення був успадкований давньоруською церквою.

Другий (середній) етап в історії аналізованого явища відноситься до кінця XIV – першої половини XVII століття, коли відбуваються найбільш активні зміни у чині служби свята.

Третій (заключний) етап розвитку служби Преображення починається з другої половини XVII століття і продовжується до сьогодні. Протягом цього періоду чин богослужіння свята остаточно формується та стає основою для сучасної служби Преображення Православної Церкви¹.

Зміна етапів становлення преображенського співочого циклу безпосередньо пов'язана зі змінами у сфері церковного уставу.

Наша робота присвячена дослідженню другого етапу розвитку східнослов'янської православної служби дванадцятого свята Преображення – це період з кінця XIV до першої половини XVII століття. Означений час співпадає з часом існування єрусалимського уставу на території Русі.

На основі комплексного аналізу богослужбових та співочих (крюкових безпозначкових та нотолінійних) рукописів православної східнослов'янської традиції, в статті вперше розглядаються особливості існування співочого циклу свята Преображення під час Єрусалимської епохи, що зумовлює її **актуальність** та **наукову новизну**.

Метою роботи є джерелознавче, репертуарно-жанрове та текстологічне дослідження східнослов'янських співочих рукописів єрусалимської традиції, які містять піснеспіви свята Преображення.

Протягом середнього етапу формування зазначеної служби відбувається значне розширення кола богослужбових та співочих джерел з піснеспівами свята. Серед них нами виявлено та досліджено:

- 6 богослужбових Уставів (з них – 5 рукописних кодексів XIV–XV століть та 1 стародрук початку XVII століття);
- 16 Міней та 4 Трефологіона;
- 56 співочих рукописів – це 35 крюкових безпозначкових кодексів початку XV – першої половини XVII століття та 21 рукопис з київською нотолінійною нотацією кінця XVI – першої половини XVII століття. Серед рукописів вказаного періоду в російській дореформеній традиції (тобто створених до часу богослужбових реформ патріарха Нікона у середині XVII століття) переважають Стихирарі. З кінця XVI століття, з появою перших нотолінійних Ірмолоїв на території сучасних Білорусі та України, з'являється

---

¹ Детальніше про особливості розвитку східнослов'янського чину свята Преображення див. у статті «Еволюція песнопений праздника Преображения в православной литургической традиции» [2].

можливість говорити про білорусько-українську традицію, де Ірмолой є найпоширенішим співочим збірником.

Оскільки кожний рукопис є унікальним та має індивідуальні риси, то характерною рисою співочих кодексів XV – першої половини XVII століття, як і рукописних джерел першого періоду становлення служби, є нестабільне місце розташування у них піснеспівів свята Преображення. Однак, слід зазначити, що для російської традиції характерна більша варіативність співочого складу в порівнянні з білорусько-українською, де в цей час вже склалася достатньо чітка послідовність піснеспівів чину.

Безумовно, кожен з винайдених нами рукописів єрусалимської епохи гідний окремої розмови. Але в цій статті ми звертаємося до кодексів кінця XVI та рубежу XVI–XVII століть – періоду найактивнішого розвитку церковно-співочого мистецтва на теренах східнослов'янського православного ареалу. У цей час стають відомими імена видатних майстрів церковного співу, які створюють свої співочі школи, розспівують нові, ненотовані досі піснеспіви руським святам, завдяки чому народжуються декілька музичних інтерпретацій одних й тих самих поетичних текстів; з'являються нові розспіви (демествений та путьовий) та відповідні їм нотації; виникає великий знаменний розспів та перші форми раннього церковного багатоголосся. Нарешті, рубіж XVI–XVII століть став часом найвищого розквіту давньоруського співочого мистецтва.

В історії становлення чину свята Преображення вказаний період відзначається поступовою кристалізацією співочого складу даного чину, стабілізацією структури мікроциклів служби, пошуками нових форм співочих інтерпретацій святкових богослужбових текстів.

У рукописних джерелах означеного часу провідною залишається крюкова безпозначкова форма нотації. Разом з тим, з'являються перші приклади запису преображенських піснеспівів путьовою та київською п'ятилінійною квадратною формами нотного запису.

Насамперед зазначимо, що серед співочих пам'ятників кінця XVI століття на даному етапі нашого дослідження нами віднайдено чотири кодекси, в яких є піснеспіви Преображення. Серед них:

1. РНБ, Кир.-Білоз. 586/843 – Збірка 80-х років XVI століття;
2. РНБ, Соф. 488 – Осмогласник кінця XVI століття;
3. ЛНБ, МВ 50 – Ірмолой кінця XVI століття;
4. РДБ, Ф. 304.І. № 427 – Стихирарь крюковий 1589–1598 pp.

Перший рукопис представляє розширений склад співочої частини служби у порівнянні зі співочими пам'ятниками більш ранніх століть. Тут вперше у рукописно-співочій традиції свята зустрічається весь комплекс

піснеспівів предпраздства та Малої вечірні, а також представлені всі стихири Всенічного бдіння. У чині свята даного рукопису також розміщені піснеспіви інших жанрів, які у списках попередніх століть, відомих нам, не зустрічалися. Серед них:

- тропар предпраздства 4-го гласу «**ХРИСТОВО ПРЕОБРАЖЕННЕ**» (арк. 680);
- тропар свята 7-го гласу «**ПРЕОБРАЗИСЯ НА ГОРЕ ФАВОРСТЕЙ**» (арк. 682 зв.);
- світилен того ж гласу «**СВЯТЕ НЕЗМІНЕННИ**» (арк. 682 зв.);
- стихира на стиховні Малої вечірні 5-го гласу «**СОЛНЦЕ ОБЪЕ ЗЕМЛИ**» (арк. 680 зв.);
- піснеспів з мікроциклу на «хваліте» утрени «**ОТ ДЪВНЧЕСКА ОБЛАКА**» (арк. 683).

Цей рукопис – найбільш ранній серед відомих нам співочих кодексів, де представлений остаточний варіант піснеспівів мікроциклу на «хваліте». До нього відносяться стихири 4-го гласу «**ПРЕЖЕ ЧЕСТНАГО ТВОЕГО КРЕСТА**» (арк. 682 зв.), «**ИЖЕ ПРЕЖЕ ВЕКО**» (арк. 682 зв. 683), «**ОТ ДЪВНЧЕСКА ОБЛАКА**» (арк. 683) та славник 8-го гласу «**ПОЛТ ХРИСТОС**» (арк. 683). Отже, ми можемо говорити про остаточне формування мікроциклу на «хваліте» у співочих рукописах кінця XVI століття, оскільки у всіх наступних кодексах даний мікроцикл зберігає саме цю структуру.

Другий рукопис відповідного часу – Осмогласник (РНБ, Соф. 488), в якому крюковою нотацією викладені ірмоси двох канонів свята.

Третій кодекс – львівський нотолінійний Ірмолой (ЛНБ, МВ 50) – вважається найдавнішим співочим рукописом, зафіксованим київською квадратною нотацією, який дійшов до нашого часу¹. В цьому унікальному пам'ятнику зосереджені перші приклади фіксації піснеспівів Преображення нотолінійною формою запису, що дає можливість більш-менш точно перекласти їх на сучасну нотацію. На жаль, серед величезної кількості піснеспівів свята, у цьому Ірмолої знаходимо лише ірмоси першого канону четвертого гласу.

Завдяки своїм особливостям, у тому числі репертуарно-жанровим та структурним, серед кодексів кінця XVI століття виділяється крюковий Стихирарь зібрання Троїце-Сергієвої лаври архіву Російської державної бібліотеки (РДБ, Ф. 304.І. № 427), який датується 1589–1598 роками. Цінні відомості щодо даного джерела ми почерпнули з монографічного дослідження російського медієвіста Зівар Гусейнової [1]. Дослідниця вказує, що «<...> цей рукопис відображає вражаюче творче начало у діяльності його автора, який намагався не просто створити кодекс із

¹ Кодикологічно-палеографічний опис цього Ірмолая див. у каталозі Ю. Ясіновського [4].

традиційними службами у традиційній їх послідовності, але й розкрити багатство сформованих розспівів, часом виходячи за межі звичайного викладу матеріалу» [1, с. 11–12].

Стосовно піснеспівів свята Преображення «незвичайність викладу» даного рукопису проявляється у наступних аспектах:

1. Піснеспіви свята розташовані хаотично, де хаотичність більшою мірою виправдана бажанням автора показати різноманітні співочі варіанти тих чи інших піснеспівів. Такий спосіб фіксації Гусейнова називає «принципом додатковості» [1, с. 33], коли при повторному викладі мелодичний зміст піснеспівів дуже відрізняється.

Окремі частини служби Преображення виникають сім разів у різних розділах Стихираря. Крюковою нотацією зафіксовані:

- величання свята (арк. 384 зв.);
- наймасштабніша за обсягом частина, в якій зосереджений основний комплекс піснеспівів (славник на «Господи, возвах» Малої вечірні, всі мікроцикли стихир Всенічного бдіння та стихиру по 50-му псалмі) (арк. 463 зв.–468 зв.).

Усі інші преображенські піснеспіви, які розміщені у рукопису, зафіксовані путьовою нотацією:

- два славники Всенічного бдіння – на «Господи, возвах» та на «хваліте» (арк. 711–712);
- два варіанти розспівів задостойника свята (арк. 770 та арк. 850);
- ще один різновид славника на «Господи, возвах» Всенічного бдіння (арк. 778–778 зв.);
- стихира по 50-му псалмі (арк. 873–874).

2. Фіксація декількох варіантів одного й того ж піснеспіву утворює багаторозспівність. Так, славник на «Господи, возвах» Всенічного бдіння представлений у даному Стихирарі у трьох співочих варіантах (1 знаменний та 2 путьових), стихира по 50-му псалмі та славних на «хваліте» Утрені – у двох (1 знаменний та 1 путьовий) та задостойник у двох розспівах путьовою нотацією.

3. Описуваний співочий рукопис є найбільш раннім серед відомих нам кодексів з піснеспівами Преображення, в якому з'являються розводи та йнозамкнених накреслень, причому деякі з них у кількох варіантах. За словами З. Гусейнової, «фіти та їх розспіви (розводи) представлені в ТС 427 (РДБ, Ф. 304 № 427 – уточнення наше, К. Д.) значно різноманітніше, ніж у багатьох сучасних йому нотованих рукописах, <...> тим більш, що в рукопис включені піснеспіви Дванадесятих свят, де фітний спів традиційно грає особливо велику роль» [1, с. 155–156].

У піснеспівах свята Преображення розводи представлені досить яскраво та у великій кількості: у четвертій стихирі на «Господи, воззвах» Великої вечірні 4-го гласу «**На горѣ высоцѣ преобразься спасѣ**» знаходимо два різних розводи (у тексті та на полях) однієї фіти на лексемі «**распѣтнем**» (арк. 464 зв.); у славнику на «літії» 5-го гласу «**Законовъ и пророкомъ**» фіта, яка підкреслює ім'я пророка Ілії, представлена у трьох варіантах (один у тексті та два на полях) (арк. 466); на арк. 467 зв. все вільне місце на полях заповнено розводами. Тут розкритий мелодичний зміст кожної фіти зі стихирі по 50-му псалмі 5-го гласу «**Божества своего спасѣ**».

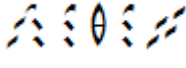
Репертуарно-жанровий склад вищеописаних крюкових співочих рукописів кінця XVI століття містить практично повний чин служби Преображення та представляє, за деякими винятками редакцій поетичного тексту, останній варіант чину, уніфікація якого відбулася у другій половині XVII століття.

Отже, на основі репертуарно-жанрового аналізу даних безлінійних співочих рукописів ми можемо зробити висновок, що остаточна послідовність служби свята Преображення в рукописній співочій спадщині складається вже в кінці XVI століття.

Текстологічний аналіз Кирило-Білозірського рукопису (РНБ, Кир.-Біл. 586/843) та Стихираря із зібрання Троїце-Сергієвої лаври (РДБ, Ф. 304 № 427), які містять стихирі свята, показує їх належність до єдиної традиції.

В обох джерелах представлений роздільномовленнєвий тип фонетичної редакції поетичного тексту, характерний для співочих рукописів XIV – першої половини XVII століття.

Музичний текст вказаних кодексів відповідає загальному розвитку знаменного розспіву у XVI столітті: силабо-мелізматичний склад, розвинена поспівкова структура, достатня кількість фітних комплексів, поява у тексті та на полях розводів тайнозамкнених накреслень, а також багаторозспівність.

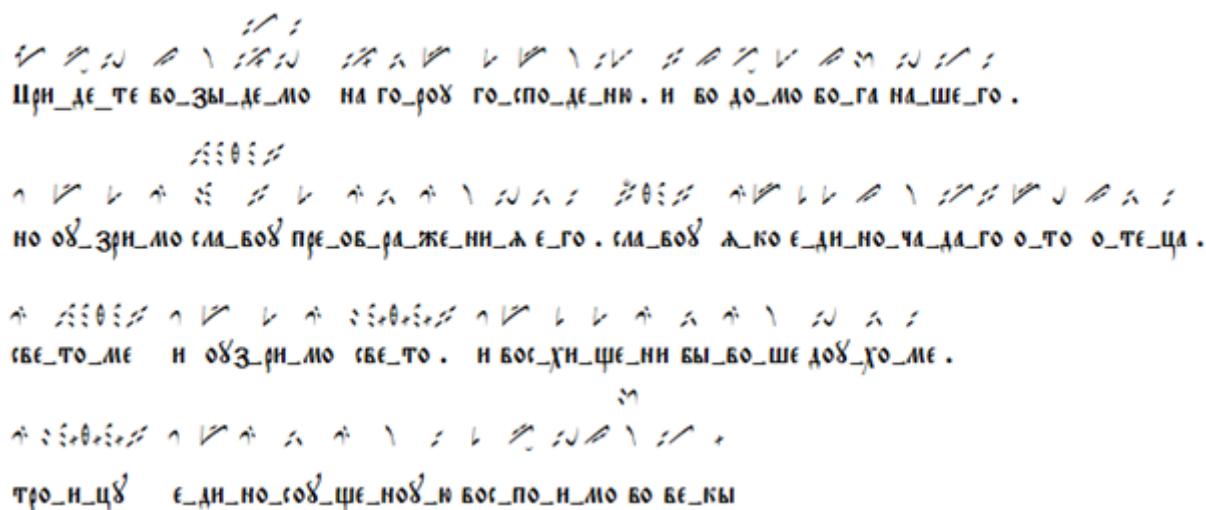
На прикладі однієї зі стихир служби, а саме славника на «літії» Великої вечірні «**Придетѣ възидѣм на горѣ господни**» 5-го гласу, бачимо, що крюковий рядок двох рукописів ідентичний. Лише у деяких випадках зустрічаються декілька різночитань (у прикладі вони написані вище основного рядку – див. **Приклад № 1**). Поділ музично-поетичного тексту також співпадає: в обох кодексах ця стихира складається з семи строк. Єдиною важливою відмінністю є наявність фіти під назвою «Кудрява(я)» на лексемі «**словъ**» в першому рукописі та її відсутність у другому:

Приклад № 1

1. РДБ, ф. 304 № 427 (1589–1598 pp.);

2. РНБ, Кир.-Біл. 586/843 (80-ті pp. XVI ст.).

Отже, незважаючи на досить значні відмінності між двома розглянутими рукописами у структурі та репертуарно-жанровому відношенні, спостерігається їх текстологічна єдність.

Отже, два вищеописаних співочих кодекси кінця XVI століття – Кирило-Білозірського зібрання та Троїце-Сергієвої лаври – демонструють процес величезної роботи майстрів давньоруського співочого мистецтва.

Два рукописи відносяться до типу співочих енциклопедій, званих в церковно-співочій практиці «Дьячье око». Проте, аналіз зафіксованих в них піснеспівів свята Преображення показує, що виконували вони різні функції.

Рукопис Кирило-Білозірського зібрання може розглядатися як ідеально оформлений. Його структура, в тому числі і послідовність свята Преображення, показує, що головне призначення даного кодексу полягало у його щоденному вживанні за богослужінням. Такі кодекси зазвичай виступали зразком для створення нових співочих джерел.

Стихирарь Троїце-Сергієвої лаври «належить до числа енциклопедій другого типу – недбало виконаних, фрагментарно та непослідовно, майже "по-чорновому", без строгого порядку написаних текстів, але при цьому містить величезний за масштабами співочий матеріал» [1, с. 19], головна ідея якого – показати багатство мелодичних розспівів. Ймовірно, що цей рукопис створювався з метою індивідуального використання, оскільки така непослідовна структура, швидше за все, ускладнювала б її використання під час служби.

Серед рукописів з піснеспівами свята Преображення, які були створені на зламі XVI–XVII століть, нам відомі два співочих джерела. Це:

Приклад № 2

1. РДБ, Ф. 304 № 427 (1589–1598 pp.);

2. РДБ, Ф. 304 № 428 (руб. XVI–XVII ст.).

ПРИДЕТЕ БОЗЫДЕМО НА ГОРОД ГОСПОДЕНН. И БО ДОМО БОГА НАШЕГО.

НО ОБЗРИМО СЛОВОБ ПРИБРАЖЕНН. А ЕГО. СЛОВОБ АКО ЕДИНОЧАДАГО ОТО ОТЕЦА.

СБЕТОМЕ И ОБЗРИМО СБЕТО. И БОСХИЩЕНН БЫ БОШЕ ДОБХОМЕ.

ТРОИЦА ЕДИНОГОШЕНОБ И БОС ПО НМО ВО БЕКЫ

Таким чином, два крюкових Стихираря кінця XVI століття (РДБ, Ф. 304 № 427; РНБ, Кир.-Біл. 586/843) та крюковий Стихирарь межі XVI–XVII століть мають схожий репертуарно-жанровий склад піснеспівів Преображення, але різні текстологічні традиції.

Ще один відомий нам кодекс межі XVI–XVII століть, в якому віднайдені піснеспіви свята Преображення, – це Супрасльський Ірмологіон (НБУВ I, 5391), один з найдавніших нотолінійних пам'ятників, що знаходиться в архівах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського¹. Серед піснеспівів свята в ньому розташований повний мікроцикл стихир на «Господи, возвах» (арк. 524–529), а також славники всіх інших мікроциклів Всенічного бдіння – на «літії» (арк. 529–530), на «стиховні» (арк. 531–532) та на «хваліте» (арк. 532–533). Піснеспіви предпразднства, Малої вечірні та канон свята в Супрасльському Ірмологіоні відсутні².

Для виявлення текстологічних особливостей піснеспівів Преображення з цього рукопису, необхідно його порівняння з нотолінійними Ірмолоями, створеними пізніше, що чекає нас у майбутньому. На даному етапі нашого дослідження ми можемо лише

¹ Цей Ірмологіон неодноразово ставав предметом дослідження вчених. Див., наприклад, праці А. Конотопа та Ю. Ясіновського [3; 4].

² Зауважимо, що такий вибраний репертуар чину свята характерний для всіх нотолінійних Ірмолоїв [4, с. 89].

зіставити співочий текст Супрасльського Ирмологіона з вищезгаданими крюковими кодексами. Зрозуміло, що порівняння крюкової безпозначкової нотації, яка не фіксує звуковисотність, та нотолінійної нотації не дає можливості зробити якісь вагомні висновки. Але при компаративному зіставленні двох текстів ми помітили дуже цікаву спільну рису. На тих фрагментах тексту, де в крюкових джерелах використовуються тайнозамкненні накреслення, в нотолінійному кодексі з'являються розгорнуті мелізматичні звороти, що являють собою дешифровки, зроблені автором (авторами) рукопису.

Отже, у проаналізованих нами шести співочих кодексах кінця XVI століття та межі XVI–XVII століть піснеспіви свята Преображення зафіксовані трьома різними нотаціями: крюковою безпозначковою, путьовою та нотолінійною. У безлінійних рукописах представлені різні музичні інтерпретації одних й тих самих співочих текстів, вперше з'являються розводи тайнозамкнених накреслень, а також багаторозспівність. Завершується процес формування мікроциклу на «хваліте» Утрені та всього чину загалом. Все це свідчить про активний розвиток співочої частини чину Преображення під час періоду найвищого розквіту давньоруської співочої традиції.

1. Гусейнова З. М. Стихирарь минейный конца XVI века : аспекты изучения. По рукописи Троице-Сергиевой Лавры № 427 : Исследование. Санкт-Петербург : Скифия-принт, 2018. 316 с.
2. Дяблова К. О. Эволюция песнопений праздника Преображения в православной литургической традиции // Київське музикознавство : зб. ст. Вип. 50. Київ, 2014. С. 3–13.
3. Конотоп А. В. Супрасльский Ирмологион 1598–1601 гг. и теория транспозиции знаменного распева (на материале певческих нотолінійных рукописей XVII в.) : автореф. дисс. ... канд. искусствоведения : 17.00.02 / Ин-т истории искусств Министерства культуры СССР. Москва, 1974. 28 с.
4. Ясіновський Ю. П. Українські та білоруські нотолінійні Ирмолої 16–18 століть : Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження. Львів : Місіонер, 1996. 624 с.

References

1. Guseinova, Z. (2018). Stichera book of end of the XVI century: aspects of learning. According to the manuscript of Laura of the Holy Trinity and St. Sergius № 427. Research. Saint Petersburg: Skifiya-print [in Russian].
2. Diablova, K. (2014). The canticles of Transfiguration in the Orthodox liturgical tradition. *Kyivske muzykoznavstvo*, 50, pp. 3–13 [in Russian].
3. Konotop, A. (1974). *Suprasl's heirmologion 1598–1601 and the theory of transposition of znamenny chant (on the material of the 17th century singing staff-notated manuscripts)*. Extended abstract of PhD thesis. Moscow [in Russian].
4. Jasinowsky, Y. (1996). Ukrainian and Belorussian staff-notated heirmologies of 16–18 centuries: catalog and codicological, paleographic research. Lviv: Misioner [in Ukrainian].